

כריכה היא סוג של הבטחה בספר הילדים המאויר

מאת: ד"ר תור-רות גונן

כשבוחרים ספר ילדים מאויר, הפורמט והכריכה הם שני האלמנטים (או הגירויים) הוויזואליים והטקטייליים הראשונים שמהם מתרשם המתבונן. ראייתם ומישושם הינם ההיכרות הראשונה שעורך המתבונן עם הספר, ובין שניהם יתמקד המאמר באלמנט של הכריכה. בתכנון הספר מוקדשת לכריכה מחשבה רבה והשקעה כספית לא מבוטלת, בהיותה אלמנט ויזואלי בולט וחשוב בקידום מכירות ובתחרות עם ספרים אחרים בשוק על תשומת לבו המיידית של הקונה הפוטנציאלי (גונן, בדפוס). למרות שבעברית אין הפרדה בין שני המונחים המגדירים אותה, הכריכה כוללת אספקטים של Binding ושל Cover (רייך, 1999) (1). שניהם מתייחסים למרכיבים, לתהליכים ולהיבטים החומריים והאמנותיים של הספר המאויר, ואכן, כמו לכל אלמנט בספר המאויר גם לכריכה יש שני תפקידים, האחד - פיזי-פונקציונלי ואומנותי באופיו, והשני - ויזואלי-שיווקי, אמנותי במהותו. מבחינה פיזית - תפקידה של הכריכה (במובן של Cover) הוא להגן על הדפים ולאפשר להם להיפתח בקלות. ככזאת, היא רחבה מעט יותר מדפי הספר כדי להגן על קצותיהם מפני התבלות, ותפירת ו/או הדבקת הקונטרסים ביחס לכריכה מתוכננת. טעות נפוצה ביותר בנייתו של ספר ילדים מאויר היא ההתעלמות המוחלטת מהצד הפיזי-חומרי של הכריכה וטיב איכותה. ההתייחסות הבלעדית לצד הוויזואלי של הכריכה אינה מתחשבת בעובדה שגם בכריכה במובן של

Binding טמון אתגר אמנותי לא מבוטל באשר לרמת ההקפדה והצהרה מו"לית סמויה באשר לנכונות להשקעה. בשלב הכריכה הספר מקבל את מראהו הסופי: הקונטרסים נאספים על פי סדר, מודבקים ו/או נתפרים (בספרים מושקעים יותר גב הקונטרסים מודבק על גבי בד מחזק), נחתכים לעמודים, ובלוק הספר כולו מיושר בשוליו ומוכנס לכריכה שעברה ציפוי או הטבעה. כאן יש להקפיד על עבודה נקייה, אלגנטית ומדויקת ועל גימור מושלם.

ההחלטה על סוג הכריכה, קשה או רכה, מותאמת לסוג הספר והמהדורה. הכריכה הרכה, השימושית, שהפכה עמידה עקב שיפורים טכנולוגיים, היא זולה יותר ואינה "סובלת" עוד, כבעבר, מדימוי ויזואלי נמוך, מתאימה לספרי כיס או למהדורות שניות של ספרי ילדים. לעומת זאת, כריכה קשה מתאימה ל"ספרי מתנה" או לספרים בעלי דימוי שיווקי גבוה, לספרים בעלי טווח שימוש ארוך, כמילונים, ולספרי ילדים. הספר בכריכה קשה המלווה בשרוול (Jacket) הוא בעל המראה האלגנטי ביותר בסולם ההופעה המו"לי (רייך, 1999), וניתן לציין כי רבים מאלו הינם גם ספרי ילדים מאוירים היוצאים לאור בחו"ל.

מצער להצביע על עליבות ההפקה של ספרי ילדים מאוירים ישראלים רבים, מקוריים ומתורגמים כאחד, העומדת בניגוד מוחלט לערכם ולאיכותם הטקסטואלית והוויזואלית. למרות מחירם הגבוה, נוטים הספרים לנוע בחופשיות על גבי הציר המרכזי של הכריכה ולהתפרק לחלוטין כעבור תקופת שימוש קצרה. הדבר קורה משום שקונטרסי גוף-הספר אינם מודבקים ו/או נתפרים כראוי זה לזה ואינם מוכנסים במהודק לגב הכריכה אלא נתפרים ללא כל התחשבות במשקלו ובגודלו של גוף הספר לדף הנייר המחפה את הכריכה מצדה הפנימי מקצה לקצה. דוגמה מובהקת לכך הוא ספרו המדהים של וולף ארלברוך, אחד מן היוצרים הגרמניים העכשוויים הבולטים והמוכשרים ביותר, **סבתא מעופפת**, שיצא לאור בעברית ב- 1998 בתרגומו של דובי לנץ בהוצאת "כתר". ההשוואה בין איכות ההפקה המעולה של המקור הגרמני להפקה הישראלית מקוממת. כאן ניתן להצביע לא רק על רשלנות בפרטים המבדילים בין קונפקציה פשוטה לתפירה עילית ועל חוסר התחשבות בקהל היעד הילדי ושימושיו התכופים והחוזרים בספר, אלא על קמצנות ורצון לא הוגן מצד המו"ל לחסוך בעלויות על חשבון הקונה. השקעה מעטה נוספת היתה מאפשרת ל"כתר" להעניק לקונה הישראלי (שכמעט ואינו מכיר טעמו של ספר איכותי מבחינת הפקתו ולכן אינו דורש אותו) חויה של מוצר מושלם, למרות שהדבר היה דורש ממנו להתגבר באופן הירואי על הנטייה התרבותית הישראלית האוטומטית לזלזול, לחוסר פרפקציוניזם ול"פרטק" (איור מס. 1).

מבחינה ויזואלית-אמנותית ומבחינה גרפית-שיווקית הכריכה היא הפוסטר (כרזה) של הספר, על כל המשתמע מהגדרת תכונותיו של פוסטר. בפוסטר, כיצירה גרפית בעלת רמה אמנותית ורעיונית גבוהה (כאשר היא במיטבה) שנועדה לפרסם מוצר, רעיון, מאורע או אדם כלשהו, מושקעים מחשבה, ידע ויצירתיות, העומדים בדרך כלל ביחס הפוך לאורך חייו הקצר של הפוסטר כמעביר מסר בר-חלוף. הפוסטר חייב להיות אפקטיבי בהרף-העין המהיר שהצופה מקדיש לו, ממוקד, מידי בגישתו וביכולת ההשפעה שלו, בעל כוח שכנוע או פיתוי תוך הבנה דקה של מרכיבי הפסיכולוגיה האנושית, בעל רמת קריאות גבוהה, ישיר ועם זאת דו-משמעי ומתוחכם. לאור כל אלו הוא חייב להשתמש באוצר מלים ובמאגר דימויים מוכר ובר-זיהוי כדי להתאים לקהל הרחב, ויחד עם זאת לשלב עוצמה והפתעה, הגורמים להדגשת המסר במידה כזו שהוא הופך מעניין, מטריד, נחרת בתודעה.

כמו הפוסטר, גם הכריכה היא אלמנט ויזואלי-עיצובי חשוב ומרכזי המאפשר זיהוי מהיר של הספר. על הכריכה להיות מעניינת ומשכנעת כדי למשוך את תשומת לבו של המתבונן ולעמוך בתחרות עם ספרים אחרים על המדף. עליה להיות ייחודית ושונה באמירה העיצובית-אמנותית שלה כדי לשווק את הספר ולקדם את מכירותיו, זאת במיוחד בעולם עשיר בגירוים ויזואליים כשלנו, בו כולנו מגיעים אל הספר עם מטענים תרבותיים מורכבים יותר מבעבר. כוח המשיכה של הספר גדל כאשר הוא מוצג במספר עותקים בחלון הראווה וכריכתו יוצרת אפקט רב-מכפלים שאי אפשר להתעלם ממנו. כאשר לספר יש שריוול השרוול משמש בפועל כפוסטר של הספר, בהיותו מוצג באופן נפרד מן הספר על גבי לוחות התצוגה של הספריות שרכשו אותו. במקרים שבהם זוכה הספר בפרס כלשהו, יש לאמץ באופן קבוע את הנוהג (הקיים בחו"ל) להדביק על כריכתו מדבקת כסף או זהב. חבל שמוזיאון ישראל, המעניק מדי שנתיים פרס "בן יצחק לאיור המצטיין", אינו מגבה זאת בהוצאת מדבקה (למעט פעם או פעמיים מאז 1978). למרות ההשקעה הכספית הנוספת הכרוכה בכך, הדבר עשוי לשמש תמריץ נוסף במכירותיו של הספר.

למרות שבעיצוב כריכת הספר מושקעים מיומנות, כוח המצאה וכספים רבים, הכריכה אינה שונה, לכאורה, מאריזות מוצרי צרכנות אחרים: תפקידה לגרום לקונה לבחור במוצר זה ולא באחר בתחילתו של התהליך, ולהעלות בזכרונו את טעמו המיוחד של המוצר בסוף תהליך הפגישה עמו. עם זאת, מאחר שהספר נתפס כמוצר תרבות אליטיסטי ובעל נוכחות עמידה יותר מזו של מוצרי צרכנות שונים, הכריכה שלו חייבת להיות שונה ברוחה מאריזות מוצרים אחרים. ניתן לצפות שתהיה

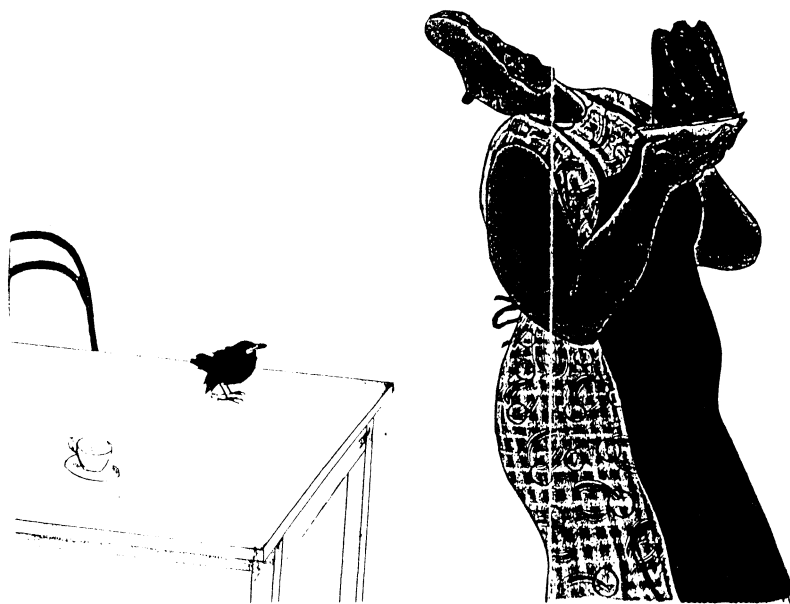
אסתטית, מיוחדת ומעשירה יותר מבחינה חומרית וויזואלית, תשלב בין טיפוגרפיה בולטת וברורה ובין דימוי ויזואלי מרתק המתמצת את עיקר הספר, תציג קומפוזיציה מעניינת וצבעונית מושכת, ותקפיד על תחושת הרמוניה בין שני חלקיה של הכריכה, הקדמית והאחורית (על ידי גלישת האיור על פני שני צידי הכריכה עם פרישתה, על ידי צבעוניות הרמונית זהה או משלימה בשני צידיה, או על ידי שימוש בדימויים המקיימים דו-שיח ויזואלי, דקורטיבי או תכני בשני צידי הכריכה, כשבכך מאוזכרת דרכם האמנותית של אמני הדפוס הפרטי באנגליה בסוף המאה ה-19, וזו של איוואן ביליבין ברוסיה של אותה תקופה) (גוגן, 1989).

בעבר הרחוק היתה כריכתו של הספר אחד מן האלמנטים המפוארים והיקרים ביותר שלו. כריכת הספר היתה מורכבת מחיפוי עור מעובד שהודק על גבי לוחות עץ מגולפים ולווה בהטבעות מוזהבות, בריקועי מתכת ובשיבוצי אבני חן. הנטייה להשקיע משאבים יצירתיים וכלכליים רבים בעיצוב הכריכה נותרה זהה עד ימינו, בהיותה הגירוי הראשון לשליפת הספר מהמדף, ומובן שגם גב הספר (Spine of the Cover), שעליו מודפסים פרטי הספר וההוצאה צריך להיות מפתה כאשר הספר עומד על המדף. בכריכות עכשוויות ניתן לפגוש דימויים מפוסלים ובולטים או אותיות מבריקות היוצרות אפקט מהפנט על רקע כריכת מאט קטיפתית, אבזרי משחק ניידים המחוברים אל הכריכה (כמו חוגת טלפון מקרטון או בובה קטנה), שילובים יצירתיים מחומרים שונים (כמו שרוול ניילון שקוף וקשיח על גבי כריכה קשה צבעונית שבתוכה קרוע חלון המציג איור השקוע בעומקו של הספר) ואף הטבעות זהב.

יש להתייחס אל הכריכה כאל סוג של הבטחה ויזואלית שכדי לממשה, חייב גוף הספר למלאה. באופן כזה, איורים מונוכרומיים או שחורים-לבנים בספר בעל כריכה שעל גביה איור צבעוני עלולים להוות אכזבה למתבונן. ספרים מתעתעים רבים מסוג זה, המדגישים כריכה צבעונית המנוגדת ניגוד מוחלט לאיורים חסרי צבע בגוף הספר, יצאו לאור בישראל בשנות ה-70 ותחילת ה-80 (2), ואף היום ניתן לאתרם (דווקא בסידרת האנתולוגיות האיכותית של "הספר הגדול של"). מקרים נדירים יותר מראים כריכה ששפתה הוויזואלית שונה ומתוחכמת מול איור דל וגרוע בגוף הספר. הספר, כחפץ מחפצי הבית, נמצא מול עינינו שעות רבות, וכריכה שעוצבה במלוא המודעות יכולה להשפיע ביצירת תרבות ויזואלית מעודנת יותר בחיי היום-יום, תוך שינוי הסטנדרטים הוויזואליים של קהל הצרכנים. חייב להיות קשר ויזואלי מפתיע או הרמוני בין הכריכה, דפי הפורזץ והשער ובעיקר - בין הכריכה ובין תכניו של הספר: הטיפוגרפיה, הצבעוניות והדימויים על גביה יכולים להציג את הגיבור המרכזי בספר, את התפאורה או את

אחת הסיטואציות המשמעותיות, או לחליפין, לשקף את אוירת הספר, או לבחור מוטיב או דימוי אסוציאטיבי מפרש ומעשיר, המתמצת את נושא הספר. יש שהדימוי על גבי הכריכה הינו חזרה על אחד מן האיורים המופיעים בספר, וניתן לבחון מדוע נבחר איור זה דווקא כדי לייצג את הספר כולו, והאם הבחירה אופטימלית. בניגוד לנוהג הקיים עד היום בספרי ילדים מאויירים, יש להבליט מבחינה טיפוגרפית את שמו של המאייר על גבי הכריכה ולהשוותו לשם המחבר ולציינו גם על גב הספר. כמו כן, ניתן להוסיף תמונות תצלום של המאייר והמחבר, ולגאול אותם מן האנונימיות שלהם לגבי קהל הצרכנים.

יוֹלְפֵי אַרְלֶבְרוּךְ
סִבְתָּא מְעוּפֶפֶת

האיור: וולף ארלברוך - סבתא מעופפת. מגרמנית: דובי לנץ. כתר 1998, במקור: Wolf Erlbruch - Frau Meier, Die Amsel. Peter HaammerVerlag, Germany 1995.

ביבליוגרפיה

- * גונן, ר. (1989) - מאייר ברוסית טובה: איוואן ביליבין. **משקפיים**, 6. מוזיאון ישראל, ירושלים. עמ. 35-37.
- * גונן, ת.ר. (בדפוס) - **מה נשליף מן המדף**? דיון בפורמט של ספר ילדים מאויר.
- * רייד, צ. (1999) - **להוציא לאור**: מדריך מקיף. הוצאת תמיר. ירושלים.

הערות

1. הכריכה (Cover) כוללת מרכיבים אחדים: א. חומרי עטיפה הכוללים שני קרטונים נוקשים (Deckel) הבאים משני צדי גוף הספר. ב. קרטון שידרה (Spine) שהנו הגב הדק של הספר שאותו אנו רואים כאשר הספר מוצב על המדף בין שאר הספרים. הגב המעוגל הינו קלאסי ונוח לדפדוף בספר עבה והשטוח בספר דק. ג. תדביק (חומר העוטף את הקרטונים העיורמים. לעתים הוא מודפס, עשוי אפילו, סקיי או בד). ד. שרוול (Jacket) שגובהו קטן במילימטר מכריכת הספר כדי שלא יבלוט ויתבלה, ודשיו, ברוחב מינימלי של 9 ס"מ, מאפשרים שטחי מידע נוספים ומשמשים בתפקיד מקדמי מכירות. ה. סימניה (נדיר).
- בתהליך של Binding יש להקפיד על: קיפול נכון של הקונטרסים, דיוק בסדר איסופם, תפירתם והדבקתם באופן שאינו מקשה על פתיחת הספר מחד ואינו מתפרק מאידך, הקפדה על קבלת עמודים רציפים וחופפים זה לזה מבחינת טקסט ואיור באופן המתחיל ומסתיים באותו גובה, חיתוך חד ונקי, חיפוי שלושת חלקי הקרטון של כריכת הספר בנייר מיוחד או בציפוי למינציה והדבקתם באופן חלק ונקי, הדבקת עמודי פרוזץ ללא בועות ופגמים וחיתוך אחיד של שולי העמודים שלא יקטינס מדי. תקלה בכריכה (מידות שגויות של תדביק, טעות בחישוב עובי הספר) הינה הרסנית מבחינת תקציב ופוגמת במראה הספר. (רייד, 1999).
2. מן הספרים בעלי כריכה צבעונית מבטיחה וגוף ספר מונוכרומי באיוריו: ביאליק, ח.ג. - **על הארנבת**. איירה: בינה גבירץ. (כריכה: אמי רובינגר?). דביר. מהדורת תשל"ז. בנזימן, חגית - **כשאבא היה קטן**. ציירה: ליאת בנימיני. דביר. 1983.
- זרחי, נורית - **הרצן בפה**. צייר: גלי הוס. מסדה. 1971.
- כהן, שלומית - **הצמוקים הם ענבים עצובים**. צייר: יונתן גרשטיין. הקיבוץ המאוחד. 1982.
- כהן, שלומית - המחבוא של הרוח. עם עובד. 1984.